

OKTATÁSÜGY A MÁRAMAROSI VISKEN A XIX-XX. SZÁZAD FORDULÓJÁN KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A REFORMÁTUS FELEKEZETI ISKOLÁKRA

*„Összeolvadáskor a szász eltanulta a magyaroktól a jó kedvet,
elevenséget, bátorságot s a magyar a szásztól a fáradhatatlan munkásságot”*
(P. Szathmáry Károly a viskiekről)

A Viski Református Egyház már a XVI. századtól kezdve jelentős figyelmet fordított az oktatásügy fejlesztésére. A világi és egyben egyházi előljáróság 1556-ban elrendelte egy felekezeti iskola felállítását és a hátrányos körülmények között élő diákok tanszerekkel és ruhaneművel történő ellátását¹, lefektetve ezzel a helyi oktatásügy alapjait, jelentős hatást gyakorolva az elkövetkezendő évszázadok helyi oktatásügyi rendszerének fejlődésére és eredményességére.

A XIX. század végére az egyház költséges kiadások árán már 4 felekezeti iskolát működtetett a településen – ezek a Hátulsó utcai iskola, a Nagy utcai Iskola (épült 1851-1852 között), a Kisszeresi iskola (épült 1883-1884 között) és a Piac utcai iskola (1890-ben vásárolt kincstári kocsmá épülete)². A Hátulsó utcai iskola 3 tanerővel és 3 tanteremmel volt felszerelve (*1 tanítóra és osztályteremre átlag 44 gyermek jutott – B. Zs.*)³ míg a Nagy utcai Iskola 2 tanteremből állt. 1854-ben az említett 2 elemi iskola 5 tanerővel és osztályteremmel működött (*1 tanítóra és osztályteremre átlag 60-80 diák jutott – B. Zs.*)⁴. A helyi iskolahálózat kiépítettsége terén a Viski Református Egyházközséget fejlett oktatásügyi viszonyok jellemezték.

Ahhoz azonban, hogy mélyebb betekintést nyújtsunk a helyi oktatásügybe és értékelhetőbbé tegyük a máramarosi Visket jellemző oktatási viszonyokat, vissza kell tekintenünk a XIX. századi magyar oktatás helyzetére, amelyet az egységes állami oktatási rendszer hiányában leginkább elmaradott viszonyok jellemeztek.

A korabeli elemi iskolahálózat vallási felekezetenként alakult ki⁵, azaz többségében az egyházközségek hozták létre a helyi oktatási intézményeket, mi több egységes állami oktatásügyi rendszer hiányában az egyházak jogkörébe tartozott a tanrend kialakítása, a tannyelv, a tankönyvek és a tanszemélyzet kiválasztása is⁶. Azonban az egyházak törekvése ellenére a települések mintegy felében iskola sem működött, míg a működő egyházi oktatási intézmények túlszűfoltak voltak. Jelentős problémát okozott a hiányos tanszerfelszereltség, továbbá a megfelelő számú és szakképzettségű tanerő hiánya is⁷.

Az oktatási intézmények hálózatának kiépítése terén csupán a kiegyezés utáni időszak eredményezett előrelépést. Az 1868. évi Eötvös-féle népiskolai törvény amellelt, hogy bevezette a 6–9 éves általános tankötelezettség⁸, rendelkezett az elemi népoktatás alapját képező intézmények kialakításáról is, mivel a felekezeti iskolák hiánya esetén elrendelte a községi iskolák felállítását. Abban az esetben, ha egy adott községben legalább 30 tanköteles gyermek élt, de nem volt sem felekezeti, sem községi iskola, az állam saját költségén állított fel elemi oktatási intézményeket⁹. A népiskolai törvény rendelkezései következtében az iskolák száma 45 év leforgása alatt 14 ezerről 17 ezerre nőtt, ennek ellenére a XIX-XX. század fordulóján 12 655 településből 1965-ben továbbra sem működött iskola¹⁰. Országos átlagban 1 településen 1–2 iskola működött *(az iskolák és az iskolával rendelkező magyar települések számának összevetésén alapszik, amelyeket Romsics közölt – B. Zs.)* többségük csupán 1 tanteremmel és tanítóval volt ellátva, amelyre átlagosan 100 tanuló jutott¹¹.

A Viski Református Egyház a korábbiakban már említett felekezeti iskolahálózat kiépítése mellett jelentős figyelmet fordított az esélyegyenlőségen alapuló iskoláztatási feltételek megteremtésére is. Ebben jelentős szerepe volt Géressy László református lelkipásztor korszakalkotó kezdeményezésének, amely eredményeként 1840. január 1-én létrejött a Viski Református Egyház Iskolai Alapítványa¹².

Az alapítvány céljait Géressy oktatás jelentőségével kapcsolatos értekezése is nyíltan tükrözi: *„Én tudván és tapasztalván azt, hogy akármely ország, város vagy helyiség csak úgy mehet elő a korunkban oly sebes lépésekkel haladó erkölcsi, műveltség útján, csak úgy lehetnek azoknak lakosai vallásos, Istent és embert tisztelő, szerető jó emberek, hont és királyt egyforma hűséggel szolgáló hazafiak, csak úgy lehetnek világ szerint szerencsések, boldogak, ha közöttük az iskolák, az erkölcs, tudomány kezdő műhelyei teljes virágzásban*

*vannak, ha azoknak kik abban tanítanak és tanulnak, maguk viseletére, előrehaladására bölcs és szorgalmas gond fordítatik, a tanulók kik tovább nem mehetnek, helyben tudományokban bővebb ismereteket és tökéletesedést nyerhessenek s belőlük emberséges, jeles polgárok képeztessenek.*¹³

A bevezetőben foglaltakból arra következtethetünk, hogy a Viski Református Egyházközség kísérletet tett a rendi tagozódás eredményezte vagyoni különbségek következtében kialakult egyenlőtlenségek mérséklésére, támogatva az alsó társadalmi réteghez tartozó gyermekek oktatását, kialakítva ez által a társadalmi esélyegyenlőségen alapuló helyi közoktatási rendszert. Ezért a református egyház az alapítvány fokozatosan növekvő tőkeállományának köszönhetően jelentős összeget fordított a diákok és a helyi oktatási intézmények támogatására.

Az egyháztanács 1888-ban kiadott rendelete értelmében, a tanítók kötelesek voltak összeírni a hátrányos anyagi körülmények között élő tanulók névsorát, akiket az egyház minden tanév kezdetén jelentős támogatásban részesített. A diákok az Iskolai Alapítvány költségén tanszerekkel látták el, a tehetséges, de szegény sorsú tanulókat anyagilag is támogatták, mintegy 40 krajcár összegben. Emellett gyakori eset volt, hogy az egyháztanács felmentette a diákokat a tandíjbefizetés kötelezettsége alól, mely a XIX. század második felében 2 forintot tett ki¹⁴.

A tanulók támogatásában jelentős szerepe volt az 1912-ben létrehozott Népiskolai Árva- és Segélyalapnak, amely egy folyó évi közadakozás eredményeképp 100 korona 35 filléres tőkeállománnyal kezdte meg működését. Az egyháztanács az alapítvány tőkeállományát a hátrányos anyagi körülmények között élő diákok támogatására, főként ruhával történő ellátására fordította¹⁵.

Az egyház az oktatásügy sikerorientáltságának növelése érdekében jelentős figyelmet fordított a tanulók ösztönzésére és az iskolalátogatás rendjének kialakítására. Az Intézeti Alapból minden évben külön összeget különítettek el könyvek vásárlására¹⁶, mint a Magyar Tudományos Akadémia által jóváhagyott és népszerűsített kézi oktatókönyvek, apróbb iskolai könyvek, ABC-k, papírlapok és íróeszközök, szépírási példányok beszerzésére, amelyeket a szorgalmas diákok megjutalmazására és az iskolák tanszerekkel történő ellátására fordítottak¹⁷. Ami az iskolák látogatásának rendjét illeti, a református egyháztanács már 1819-ben – mintegy 49 évvel korábban az általános tankötelezettséget elrendelő Eötvös-féle XXXVIII. oktatási törvénynél – bevezette a 6 éves tankötelezettséget¹⁸, majd hogy szabályozza a tanköteles korosztály iskolalátogatását 1889-ben elrendelte, hogy

az iskolákat csak a 12. életévüket betöltő és lekonfirmált fiatalok hagyhatják el¹⁹, ezzel is ösztönözve a tanulók iskolalátogatását s egyben növelve az oktatás eredményességét.

A református egyház a diákok mellett a tanítókat is jelentős támogatásban részesítette, mivel a saját költségén fedezte a tanítói lakás kialakítását, berendezéseinek elkészítését és a tanítók bérezését is. Egy 1889-es bejegyzés tanúsága szerint az orgona tanítói állást betöltő tanító havi bére 25 forint volt, emellett az egyház téli időszakban tűzifával is ellátta az iskolaszolgát²⁰. A tanítók bérvizonyai azonban folyamatosan javultak. 1895-ben egy kisfiú tanító éves fizetése már 406 forint volt, ebből 300 forint készpénz, 106 forintnak megfelelő földbér, továbbá a lakással, kerttel és tűzifával történő ellátást is biztosította az egyház²¹.

Ha az oktatás intézményesített kereteit, avagy a helyi iskolatípusokat vizsgáljuk, akkor e téren is változatos képet kapunk, mivel az oktatás nem csak a klasszikus értelemben vett iskolákban zajlott.

A településen 1860-ban sor került az első vasárnapi iskolák megszervezésére, melyek összejöveleiben különböző gazdasági ismeretek - főként gyümölcsstermesztéssel kapcsolatos szakismeretek – elméleti és gyakorlati szinten történő elsajátítására biztosított lehetőséget az egyház a 12–15 év közötti korosztály számára²².

Az oktatás azonban nem csak a szakismeretek közvetítésére korlátozódott. 1884-ben már rendszeresen minden szombaton különböző foglalkozásokat tartottak az iskolákban, többek között egyházi énekeket oktattak a diákoknak²³.

A legnagyobb előrelépésre mégis a 6 éves kötelező elemi iskolai tanulmányaikat elvégző, de középiskolában tovább nem tanuló 12–15 év közötti tankötelezett korosztály elemi ismereteinek (írás, olvasás, számtan) elmélyítésére és az új szakismeretek oktatására (pl. gyümölcsstermesztésre, kősárfonásra) specializálódott ismétlő iskolák megszervezése terén került sor. Czébely Lajos szerint a vasárnapi iskolákat továbbfejlesztve már 1878-ban felállították az első ismétlő iskolát a településen²⁴, egy 1886-os jegyzőkönyvi bejegyzés mégis annak hiányáról tanúskodik²⁵, amely feltehetően az iskolák gyér látogatottságával, a rendszertelen oktatással s ez által csupán névleges működésével hozható összefüggésbe. A helyi ismétlőiskolák 1886-ban Csernák István esperes rendelete nyomán kezdték meg működésüket és heti két nap, szerda és szombat délután tartottak foglalkozásokat²⁶, rendszeresítésükre mégis csak 1891-ben került sor²⁷. Míután az 1900-as évek elején felállították a településen az első állami gazdasági népiskolát is,

az egyházi ismétlőiskolák felfüggesztették működésüket, de mivel a diákok többsége nem látogatta a gazdasági iskolát az egyháztanács kénytelen volt ismét újraindítani saját intézményeit²⁸.

Az egyház kemény és szorgos munkájának köszönhetően a református felekezeti iskolák a XIX. század végén az oktatás színvonalát tekintve már az első helyen álltak a Máramaros-Ugocsbai Református Egyházmegyében.

Ezt bizonyítják az 1885. június 8-án és 1891. június 18-án keltezett esperesi jelentések is, amelyek szerint az év végi iskolai vizsgák eredményeit tekintve az egész egyházmegyében a Viski iskolák „szerepeltek a legjobban”²⁹. Az iskolák haladó tevékenységét az állam sem hagyta figyelmen kívül. 1886-ban a területi tanfelügyelőség a református iskolai könyvtár részére 90 darab könyvet adományozott, melyből 10 darabot a legjobban teljesítő tanulók között osztottak szét³⁰, 1888-ban pedig a Magyar Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium adományozott 38 darab könyvet az iskolai könyvtár részére³¹.

Azonban az iskolák eredményességét leginkább mégis a XIX. századi „magyar népbetegségnek” tekinthető analfabetizmus helyi mutatóinak³² pozitív irányú változásai szemléltetik, amelyek Visken a következők voltak: 1881-ben az összlakosság 58,7 %-a nem tudott írni és olvasni,³³ 1900-ban 46,1 %³⁴, 1910-ben 41,6 %³⁵.

Sajnos a statisztikai adatokból nem derül ki az elemi ismeretekkel rendelkező reformátusok száma, viszont a református egyháztagok összlakosságon belüli többségi részaránya (1881 – 57,9 %, 1900 – 56,1 %, 1910 – 51,8 %) és az egyházközségben működő református felekezeti iskolák száma nyomán arra következtethetünk, hogy az elemi ismeretekkel rendelkezők többsége a református hitfelekezet körébe tartozott, így tanulmányait a református felekezeti iskolákban folytatta.

Összegzésként elmondható, hogy a XIX-XX. század fordulóján a Viski Református Egyházközség széleskörű tevékenységet fejtett ki a helyi oktatásügyi rendszer kialakításában, fenntartásában és fejlesztésében, továbbá az társadalmi esélyegyenlőségen alapuló oktatási viszonyok kialakításában, melynek eredményeképp a református felekezeti iskolák a legfelszereltebb és legeredményesebb máramarosi oktatási intézmények sorába tartoztak megalapozva ezzel napjaink keresztény értékrenden, magyar jókedven és a szász szorgalmon nyugvó értékközpontú helyi oktatási viszonyait.

FELHASZNÁLT FORRÁS ÉS IRODALOMJEGYZÉK

1. A Viski Református Egyház Irattára (a továbbiakban VREI): A Viski Református Egyház Alapítványainak Jegyzéke 1840–1925.
2. VREI: A Viski Református Egyház Iskolai Alapítványának alapítólevele, kelt. 1840. január 1.
3. VREI: A Viski Református Egyház Jegyzőkönyve 1884-1896.
4. VREI: A Viski Református Egyház Jegyzőkönyve 1897-1904.
5. Magyar Statisztikai Közlemények. A magyar korona országaiban az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint részletezve. II. kötet. Budapest, 1882. [Elektronikus forrás] // Online elérhetőség: adtplus.arcanum.hu
6. Magyar Statisztikai Közlemények. A magyar korona országainak 1900. évi népszámlálása. Első rész. A népesség általános leírása községenként. Budapest, 1902. [Elektronikus forrás] // Online elérhetőség: adtplus.arcanum.hu
7. Magyar Statisztikai Közlemények. A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. A népesség főbb adatai. Budapest, 1912. [Elektronikus forrás] // Online elérhetőség: adtplus.arcanum.hu
8. Czébely Lajos. A viski magyar iskola története az egyházi iskoláktól a Kölcsey Ferenc Középiskoláig. Ungvár. Kiadta a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 1998. – 145 old.
9. Gergely András. Magyarország története a 19. században. Budapest. Osiris Kiadó, 2005. – 556 old.
10. Romsics Ignác. Magyarország története a XX. században. Budapest. Osiris Kiadó, 2001. – 688 old.
11. Peleskey Sándor. A viski református egyház története. Kiadta a Viski Református Egyházközség. Beregszász. Kálvin Nyomda, 1925. – 72 old.

Jegyzetek:

- ¹ Czébely Lajos. A viski magyar iskola története az egyházi iskoláktól a Kölcsey Ferenc Középiskoláig. Ungvár. Kiadta a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 1998. – 13. old.
- ² Czébely Lajos. A viski magyar iskola története az egyházi iskoláktól a Kölcsey Ferenc Középiskoláig. Ungvár. Kiadta a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 1998. – 27-34. old.
- ³ Peleskey Sándor. A viski református egyház története. Kiadta a Viski Református Egyházközség. Beregszász. Kálvin Nyomda, 1925. – 39. old.
- ⁴ Czébely Lajos. A viski magyar iskola története az egyházi iskoláktól a Kölcsey Ferenc Középiskoláig. Ungvár. Kiadta a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 1998. – 31. old.
- ⁵ Gergely András. Magyarország története a 19. században. Budapest. Osiris Kiadó, 2005. – 163. old.
- ⁶ Gergely András. Magyarország története a 19. században. Budapest. Osiris Kiadó, 2005. – 465. old.
- ⁷ Gergely András. Magyarország története a 19. században. Budapest. Osiris Kiadó, 2005. – 154. old.
- ⁸ Romsics Ignác. Magyarország története a XX. században. Budapest. Osiris Kiadó, 2001. – 41. old.
- ⁹ Gergely András. Magyarország története a 19. században. Budapest. Osiris Kiadó, 2005. – 465. old.
- ¹⁰ Romsics Ignác. Magyarország története a XX. században. Budapest. Osiris Kiadó, 2001. – 41. old.

¹¹ Romsics Ignác. Magyarország története a XX. században. Budapest. Osiris Kiadó, 2001. – 41. old.

¹² A Viski Református Egyház Iskolai Alapítványának alapítólevele, kelt 1840. január 1.

¹³ A Viski Református Egyház Iskolai Alapítványának alapítólevele, kelt 1840. január 1.

¹⁴ A Viski Református Egyház Jegyzőkönyve 1884-1896, kelt 1888. március 8.

¹⁵ A Viski Református Egyház Alapítványainak Jegyzéke 1840–1925.

¹⁶ A Viski Református Egyház Jegyzőkönyve 1884-1896, kelt. 1888. március 8.

¹⁷ A Viski Református Egyház Iskolai alapítványának alapítólevele, kelt. 1840. január 1.

¹⁸ Peleskey Sándor. A viski református egyház története. Kiadta a Viski Református Egyházközség. Beregszász. Kálvin Nyomda, 1925. – 39. old.

¹⁹ A Viski Református Egyház Jegyzőkönyve 1884-1896, kelt 1891. június 18.

²⁰ A Viski Református Egyház Jegyzőkönyve 1884-1896, kelt 1889. április 14.

²¹ A Viski Református Egyház Jegyzőkönyve 1884-1896, kelt 1895. augusztus 22.

²² Czébelly Lajos. A viski magyar iskola története az egyházi iskoláktól a Kölcsey Ferenc Középiskoláig. Ungvár. Kiadta a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 1998. – 30. old.

²³ A Viski Református Egyház Jegyzőkönyve 1884-1896, kelt 1884. január 13.

²⁴ Czébelly Lajos. A viski magyar iskola története az egyházi iskoláktól a Kölcsey Ferenc Középiskoláig. Ungvár. Kiadta a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 1998. – 32. old.

²⁵ A Viski Református Egyház Jegyzőkönyve 1884-1896, kelt 1886. február 5.

²⁶ A Viski Református Egyház Jegyzőkönyve 1884-1896, kelt 1886. február 5.

²⁷ A Viski Református Egyház Jegyzőkönyve 1884-1896, kelt 1891. június 18.

²⁸ A Viski Református Egyház Jegyzőkönyve 1897-1904, kelt 1900

²⁹ A Viski Református Egyház Jegyzőkönyve 1884-1896, kelt 1891. június 18.

³⁰ A Viski Református Egyház Jegyzőkönyve 1884-1896, kelt 1886. szeptember 8.

³¹ A Viski Református Egyház Jegyzőkönyve 1884-1896, kelt 1888. március 11.

³² Az analfabetizmus százalékos arányai és változásai a statisztikai közleményekben nem szerepelnek. A százalékos kimutatás saját számításaim eredménye, mely az összlakosság és az írni és olvasni tudó lakosság számának összevetésén alapszik. 1881-ben a település összlakossága 3616 fő, az elemi ismeretekkel rendelkezők száma 1495 fő (41, 3 %), 1900-ban az összlakosság 4443 fő, az elemi ismeretekkel rendelkezők száma 2396 fő (53, 9 %), 1910-ben az összlakosság 4839 fő, az elemi ismeretekkel rendelkezők száma 2823 fő (58, 4 %).

³³ Magyar Statisztikai Közlemények. A magyar korona országaiban az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint részletezve. II. kötet. Budapest, 1882.

³⁴ Magyar Statisztikai Közlemények. A magyar korona országainak 1900. évi népszámlálása. Első rész. A népesség általános leírása községenként. Budapest, 1902.

³⁵ Magyar Statisztikai Közlemények. A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. A népesség főbb adatai. Budapest, 1912.